

Шифр «Фінансування освіти»

ФІНАНСУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ : СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. Теоретичні аспекти формування механізму фінансового забезпечення вищої освіти.....	5
РОЗДІЛ II. Дослідження тенденцій фінансового забезпечення вищої освіти.....	11
РОЗДІЛ III. Пріоритетні напрями удосконалення фінансування сфери вищої освіти.....	18
3.1. Міжнародний досвід організації системи фінансування вищої освіти.....	18
3.2. Шляхи покращення організації фінансування вищої освіти в Україні.....	23
ВИСНОВКИ.....	28
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	30
ДОДАТКИ.....	34

ВСТУП

Вища освіта завжди мала та продовжує зберігати істотне соціально-економічне і політичне значення для розвитку будь-якої країни. В сучасних умовах місце та значення вищої освіти в системі пріоритетів, що вибудовуються кожною країною, відображають рівень соціально-економічного розвитку нації. Тільки маючи відповідну сучасним стандартам вищу освіту, та чи інша країна може претендувати на гідне місце та визнання в світі.

Однією з найважливіших неурегульованих проблем нашої держави в сфері освіти залишається проблема її фінансування. Необхідність покращення моделі фінансового забезпечення системи освіти пов'язана, перш за все, з тим, що діючі на даний момент часу заходи по управлінню грошовими потоками не забезпечують ефективність витрат освітніх закладів.

Таким чином, проблема ефективності фінансового забезпечення системи вищої освіти заслуговує особливої уваги щодо пошуку шляхів її модернізації та реформування.

Дослідженням проблем фінансового забезпечення сфери освіти займалося чимало вітчизняних науковців, таких як Т. Боголіб, О. Красільник, З. Варналій, І. Вахович, О. Василик, Т. Єфименко, І. Каленюк, В. Опарін, Л. Шевченко та багато інших.

Метою даної роботи є дослідження та аналіз організації фінансування вищих навчальних закладів України, а також обґрунтування можливих пропозицій щодо його покращення.

Відповідно до цього, необхідно вирішити наступні завдання:

- розкрити сутність основних форм і джерел фінансування вищої освіти;
- вивчити механізм фінансового забезпечення освіти ВНЗ;
- здійснити аналіз організації фінансування вищих навчальних закладів України;
- виявити проблеми фінансового забезпечення вищої освіти;

- розглянути організацію системи фінансування освіти вищів у зарубіжних країнах;
- знайти шляхи покращення фінансового забезпечення вищої освіти в Україні.

Об'єктом дослідження є процес фінансового забезпечення розвитку освіти в Україні.

Предметом дослідження виступає система фінансування закладів вищої освіти України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у наступному:

- уточнено теоретичні положення щодо сутності механізму фінансового забезпечення вищої освіти як сукупності форм, методів, інструментів та важелів, пов'язаних з фінансовим забезпеченням та фінансовим регулюванням сфери вищої освіти;

- узагальнено тенденції та закономірності стану фінансування вищої освіти в Україні;

- удосконалено теоретичні підходи до визначення пріоритетних напрямів реалізації фінансової політики держави в сфері фінансування освіти.

При написанні наукової роботи використовувалися такі загальнонаукові методи: статистико-економічний (при дослідженні сучасного стану фінансування вищої освіти), аналітичний (обґрунтування, доведення, спростування тих чи інших наукових позицій), узагальнення (при формулюванні висновків).

Інформаційною базою дослідження слугують теоретичні розробки зарубіжних та вітчизняних вчених, дані Державної казначейської служби, Міністерства фінансів та Державної служби статистики України.

Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг роботи становить 40 сторінок (в т. ч. обсяг основного тексту роботи 29 сторінок) і включає 3 рисунки, 5 таблиць, 5 додатків. Список використаних джерел становить 40 найменувань.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Становлення в Україні ринкових відносин, інтеграція країни у світову економічну систему обумовлює необхідність змін у професійній структурі зайнятого населення, насамперед спеціалістів вищої та середньої кваліфікації. Ефективність освітянської сфери значною мірою залежить від її фінансування.

У сучасній економічній літературі поняття «фінансування» використовується дуже широко і нерідко у різних значеннях, тому єдиної думки щодо його визначення та змісту не існує. Так, проф. Каленюк І. С. стверджує, що фінансування освіти — певна система відносин по формуванню, розподілу та використанню різних фінансових ресурсів в освітній сфері. На її думку, під фінансуванням слід розуміти різноманітні фонди фінансових ресурсів, що утворюються завдяки взаємодії різних ланок управління вищої освіти і забезпечують функціонування закладів освіти [18, с. 173].

Інший вітчизняний науковець О. В. Красільник зазначає, що фінансування державних вищих навчальних закладів відображає певний рівень їхніх фінансових ресурсів, за якого здійснюється систематичне та стабільне надходження коштів, ефективно та раціональне їх використання, а також уміння залучати самостійно фінансові ресурси відповідно до чинного законодавства [23, с. 10].

Згідно статті 71 Закону України «Про вищу освіту», фінансування державних вищих навчальних закладів здійснюється за рахунок коштів державного бюджету на умовах державного замовлення на оплату послуг з підготовки фахівців, наукових і науково-педагогічних кадрів та за рахунок інших джерел, не заборонених законодавством, з дотриманням принципів цільового та ефективного використання коштів, публічності та прозорості у прийнятті рішень. Фінансування комунальних вищих навчальних закладів здійснюється за рахунок коштів місцевих бюджетів відповідно до Бюджетного кодексу України та інших джерел, не заборонених законодавством. Фінансування приватних вищих навчальних закладів здійснюється їх засновниками та з інших джерел, не заборонених законодавством [32].

Проф. Касич А. О. зауважує, що процес фінансування освіти залежить від базового підходу до його здійснення та передбачення вибору з можливих альтернатив: державне та комерційне фінансування, за рахунок спонсорських внесків, комбіноване фінансування тощо (табл. 1.1.).

Таблиця 1.1

Джерела фінансування вищої освіти [21, с. 2]

Державне фінансування	Недержавне фінансування
<ul style="list-style-type: none"> – пряме фінансування (з одного або декількох рівнів державного управління) на основі кошторисів або нормативів; – додаткові асигнування за окремими категоріальними програмами, заходами тощо (наприклад, програма підтримки кращих студентів); – виділення матеріальних ресурсів, надання пільг; – дотації або субвенції для вирівнювання диспропорцій між регіонами; – за конкурсом; – фінансування специфічних програм (кредитування навчання, ваучерна освіта, харчування малозабезпечених дітей); – за формулою, яка враховує певні кількісні та якісні показники діяльності навчального закладу 	<ul style="list-style-type: none"> – кошти, одержані на навчання, підготовку та перепідготовку кадрів відповідно до укладених договорів; – кошти, одержані за науково-дослідні та інші роботи, виконані закладом освіти на замовлення підприємств, установ та громадян; – дотації з місцевих бюджетів; – доходи від реалізації продукції навчально-виробничих майстерень, підприємств, від надання в оренду приміщень, споруд, обладнання; – плата за надання додаткових освітніх послуг; – кредити і позики банків, дивіденди від цінних паперів та доходи від розміщення на депозитних вкладах тимчасово вільних коштів; – добровільні грошові внески, матеріальні цінності, одержані від підприємств, установ, організацій, громадян.

Як справедливо зазначає О. В. Тимошенко, ключовим принципом побудови фінансового механізму системи вищої освіти є принцип стратегічної орієнтованості, який вимагає розробки чіткої стратегії організації фінансових відносин, що забезпечить ефективне функціонування системи вищої освіти відповідно до соціально-економічних пріоритетів суспільства [36, с. 129].

Узагальнюючи думки вчених, які досліджували в своїх працях систему фінансування вищої освіти [4, 6, 8, 9, 31], можемо стверджувати, що механізм фінансування вищої освіти — це сукупність форм, методів, інструментів та важелів, пов'язаних з фінансовим забезпеченням та фінансовим регулюванням сфери вищої освіти (рис. 1.1.).

Рис. 1.1. Механізм фінансування вищої освіти

Джерело: розробка автора

Отже, фінансовий механізм можемо розглядати як сукупність двох функціональних підсистем:

- фінансове забезпечення — система джерел та форм фінансування розвитку сфери освіти. Головна її функція змінюється в сторону диверсифікації джерел фінансування освіти, зменшення державної частки у загальній сумі фінансових ресурсів вищої освіти;

- фінансове регулювання — метод фінансового впливу, пов'язаний з регулюванням економічних процесів в сфері освіти.

При цьому обидва методи взаємопов'язані і взаємодоповнюють один одного, саме тому, встановлення тієї чи іншої системи фінансового забезпечення потребує відповідного фінансового регулювання.

Фінансове забезпечення реалізується через бюджетне фінансування, кредитування та самофінансування. Оскільки в Україні функціонують вищі

навчальні заклади, засновані на державній, комунальній та приватній власності, то і форми фінансового забезпечення будуть істотно різнитися.

Для державних та комунальних вищих навчальних закладів фінансування пов'язане, насамперед, із отриманням та використанням бюджетних коштів. Бюджетне фінансування — надання в безповоротному порядку коштів з державного бюджету підприємствам, установам, організаціям, бюджетам нижчого рівня для повного або часткового покриття їхніх витрат; ґрунтується на застосуванні нормативного методу формування та використання фінансових ресурсів.

У вищих навчальних закладів приватної форми власності буде переважати самофінансування, яке засноване на використанні власних ресурсів для забезпечення розвитку закладів вищої освіти. Окрім того, вищі навчальні заклади при формуванні своїх фінансових ресурсів можуть використовувати кредити банківських установ. Кредитування — спосіб отримання позикових (залучених) коштів як особами, що навчаються, так і самими вищими навчальними закладами. У розвинених країнах практика кредитування передбачає надання кредитів за участю держави; кредитів, що надаються комерційними банками; кредитів, що надаються власне сферою освіти.

Кредит на вищу освіту дозволяє студентам нейтралізувати фінансовий чинник (вартість навчання) при виборі вищого навчального закладу та підвищити особисту зацікавленість, адже успішне навчання необхідне для наступного працевлаштування та вчасного повернення кредиту [22, с. 52].

Розвиток ринкових засад у сфері вищої освіти дозволив закладам вищої освіти поєднувати ці три форми фінансового забезпечення. Тобто, вищі навчальні заклади різних форм власності отримали право надавати освітні послуги на платній основі; встановлювати ціни на послуги таким чином, щоб вони відповідали завданню самоокупності та самофінансування вищих навчальних закладів; продавати, здавати в оренду іншим підприємствам і організаціям будівлі та споруди, транспортні засоби, інші матеріальні цінності; запроваджувати різні методи організації оплати праці науково-педагогічних працівників [36, с. 125].

Питання, яка форма фінансового забезпечення на сьогодні є найкращою, доволі дискусійне. Науковцями, які досліджували економічні проблеми вищої освіти у країнах Заходу, обґрунтовано ряд аргументів як на користь державного фінансування системи освіти, так і на користь розвитку приватної освіти.

Вагомими аргументами на користь державного фінансування вищої освіти є соціальні аспекти, зокрема: економічне зростання держави, науковий прогрес, високий рівень життя, оскільки вважається, що вища освіта забезпечує високу оплату праці, а, отже, збільшення доходів бюджету через податкові надходження. Якщо такі податкові надходження у майбутньому будуть перевищувати поточні витрати держави на вищу освіту, то державне фінансування вищої освіти є економічно вигідним.

Аргументом на користь розвитку приватної освіти є стимул до новаторства в наданні освітніх послуг і посилення конкуренції на ринку освітніх продуктів. Крім того, студенти які оплачують навчання, як правило, більш дисципліновані та відповідальні у навчанні [15, с. 88].

Важливою складовою механізму фінансування вищої освіти є фінансове регулювання, яке здійснюється за допомогою методів планування і прогнозування, нормативного й інформаційного забезпечення та фінансових інструментів, важелів. Шляхом застосування цих методів розподілу фінансових ресурсів формується відповідна система реалізації економічних інтересів.

Фінансове планування й прогнозування в галузі вищої освіти спрямовано на визначення обсягів та джерел фінансових ресурсів і базується на розробці прогнозів грошових надходжень та витрат відповідно до пріоритетів державної політики. Під час розробки фінансових прогнозів варто спиратися на демографічні тенденції, потреби ринку праці, зважати на тенденції перерозподілу працівників зі сфери виробництва у сферу послуг, кількісні можливості ВНЗ, видатки держбюджету України, рівень доходів населення, сучасну тенденцію здобуття освіти упродовж всього життя тощо.

Наступною важливою складовою фінансового механізму є законодавча база. Головні правові аспекти фінансування закладів вищої освіти зосереджені в Конституції України, Бюджетному кодексі, Законах України «Про освіту»,

«Про вищу освіту», «Про місцеве самоврядування», Законі про Державний бюджет України тощо [35, с. 81].

Нормативне забезпечення утворюють нормативи, інструкції, норми, тарифні ставки, методичні вказівки тощо. Підзаконні нормативно-правові акти приймаються компетентними державними органами на підставі чинних законів. До таких документів належать: Укази Президента України, Декрети, Постанови Кабінету Міністрів, інструкції, накази міністерств, міжнародні договори, укладені і ратифіковані Верховною Радою України, тощо [22, с. 54].

Інформаційне забезпечення складається з різного роду фінансово-економічної інформації. Розробка інформаційного забезпечення спрямована на використання технічних засобів управління для постачання необхідної інформації відповідним органам управління.

До елементів фінансового регулювання відносять також фінансові інструменти: сукупність фінансових важелів, стимулів, санкцій за допомогою яких реалізується фінансова політика [11, с. 68]. На рівні держави такими інструментами виступають податки, субсидії, трансферти тощо, на рівні підприємств – фінансові інструменти грошового ринку: депозитні сертифікати, банківські акцепти, комерційні векселі, зворотні вимоги про викуп цінних паперів тощо.

До інструментів фінансового регулювання системи вищої освіти науковці, зокрема, відносять встановлення джерел, обсягів і видів надходжень вищих навчальних закладів; визначення обсягів державного замовлення; встановлення видів платних послуг, що надаються вищими навчальними закладами; ціноутворення послуг; податкове та цінове стимулювання та інші.

У сучасних економічних умовах необхідно створення такого фінансового механізму, який би передавав закладам освіти як повноваження, так і відповідальність за фінансове забезпечення своєї діяльності. Разом з тим, існує нагальна необхідність удосконалення фінансового механізму системи освіти, і вищої освіти зокрема, в напрямі підвищення його прозорості, ефективності, посилення соціального та інноваційного спрямування.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕНДЕНЦІЙ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

В Україні на законодавчому рівні освіту визнано пріоритетною сферою соціально-економічного, інтелектуального, духовного і культурного розвитку суспільства і держави. Проте, міжнародні порівняння й рейтинги показують, що рівень освітніх послуг в Україні є недостатнім.

Так, у рейтингу індексу розвитку людського потенціалу (ІРЛП), який розраховується щорічно для міждержавного порівняння рівня життя, грамотності, освіченості і довголіття за 2016 р. Україна посіла 84 місце серед 188 країн. Значення ІРЛП в Україні за 2016 р. становило 0,743. Найвищий рівень ІРЛП мають Норвегія (з індексом 0,949) і Австралія (з індексом 0,939), найнижчий рівень розвитку людського потенціалу у Центральноафриканській республіці (0,352). Порівняно з рейтингом 2015 р. наша країна втратила декілька позицій – тоді Україна була 81-ю [40].

На думку експертів, погіршення показників розвитку освіти в Україні є свідченням не лише політичної нестабільності, зменшення приросту показників ВВП, а й неефективного використання ресурсів, що виділяються державою на розвиток соціальної інфраструктури, та важелів впливу держави на функціонування і розвиток національної економіки, зокрема й на систему освіти. Така ситуація пов'язана передусім із тим, що стандарти, законодавчо встановлені в освітній галузі, не відповідають можливостям їх бюджетного фінансування [19, с. 176].

Законодавчо закріплено, що держава має забезпечити загальні асигнування на освіту в розмірі не менше 7 % ВВП за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів та інших джерел фінансування, не заборонених законодавством. Якщо ж порівнювати видатки держбюджету на освіту відносно ВВП в Україні, які в середньому складають 6-7 %, із відповідним показником у зарубіжних країнах, то складається враження про досить високий рівень фінансування галузі освіти. Так, зокрема, видатки на освіту у відсотках до ВВП складають: у

Фінляндії – 7,2 %, Швеції – 6,5 %, Норвегії – 7,5 %, Великобританії – 5,5 %, Франції – 5,5 %, США – 5,0 %, Японії – 3,5 % [7, с. 12].

Видатки зведеного бюджету України на освіту у 2000-2017 роках представлено у табл. 2.1. та у Додатку А.

Таблиця 2.1

Видатки зведеного бюджету України на освіту у 2000–2017 роках [28]

Показники	Сума, млн. грн.	Видатки у % до		Видатки на окремі підгалузі у % до видатків на галузь
		загальних видатків	ВВП	
2000 рік				
Видатки бюджету :	48 148,6	100,0	100,0	X
з них на освіту – всього:	7 085,5	14,7	4,2	100,0
у т. ч. на вищу	2 285,5	4,7	1,3	32,3
2010 рік				
Видатки бюджету:	377 842,8	100,0	100,0	X
з них на освіту – всього:	79 826,0	21,1	7,4	100,0
у т. ч. на вищу	24 998,4	6,6	2,3	31,3
2017 рік				
Видатки бюджету:	1 056 759,9	100,0	100,0	X
з них на освіту – всього:	177 755,7	16,8	6,0	100,0
у т. ч. на вищу	38 681,1	3,7	1,3	21,8

Аналізуючи рівень фінансування освіти в Україні за останні роки, можна зробити висновки, що з 2000 по 2010 рік спостерігалася тенденція зростання бюджетних витрат на освіту в цілому і, на вищу освіту зокрема (з 4,2% до 7,4% та з 1,3% до 2,3% ВВП відповідно).

Однак, за 2011-2017 роки видатки зведеного бюджету на освіту знизились до 6 % від ВВП, що, насамперед, пов'язано із значним зниженням самого ВВП. Питома вага видатків на вищу освіту у загальній сумі видатків зведеного бюджету зменшилась з 6,6 % у 2010 році до 3,7 % у 2017 році. Щодо даних видатків у фінансуванні галузі освіти в цілому, то вони в середньому становлять близько 25 %, що оцінюється негативно, оскільки за експертними

розрахунками на вищу освіту повинно спрямовуватися не менше 40 % від загальної суми видатків на освіту.

Хоча за останні роки в абсолютному виразі держава дещо збільшила обсяги видатків із державного бюджету на вищу освіту, проте це збільшення є незначним, результатом чого є скорочення доступу громадян до отримання вищої освіти, передусім, на навчання за рахунок державного бюджету.

У 2018 році ситуація з рівнем фінансування підготовки спеціалістів у вищій освіті не зазнала радикальних змін. Фінансування цієї статті встановлено на рівні 23,29 млрд. грн., а на забезпечення ВНЗ та наукові дослідження у вищій освіті – трохи менше 2 мільярдів. Натомість майже 32 млрд. грн. закладено на забезпечення роботи апарату Міністерства освіти та науки [2].

Основними фінансуючими організаціями в Україні є адміністратори бюджету (центральні та регіональні урядові установи) та приватний сектор, представлений домогосподарствами (Додаток Б).

Міністерство освіти і науки виступає найбільшим адміністратором центрального бюджету і контролює 79,6 % центрального фінансування (22,2 % всіх витрат державного сектора), тоді як решта коштів розподіляється Міністерством охорони здоров'я (9,8 %) та іншими центральними урядовими органами, зокрема Міністерством внутрішніх справ (4,5 %) та Міністерством культури (2,3 %).

Якщо проаналізувати видатки на освіту в розрізі рівнів освіти, то очевидно, що найбільша частка видатків зведеного бюджету на освіту у 2014-2017 рр. припадала на загальну середню освіту (42,4-47,4 %) (Додаток В). У 2018 році спостерігається тенденція до суттєвого збільшення частки видатків Зведеного бюджету України на загальну середню освіту (з 42,4% у 2014 р. до запланованих 48,0% у 2018 р.) на тлі зниження частки видатків на вищу освіту (з 28,3% у 2014 р. до 21,8% у 2017 р.).

З 2010 р. припинено державне фінансування комунальних витрат вищих навчальних закладів, які, так само як і закупівля обладнання і книг, оновлення гуртожитків, фінансуються з доходів від платного навчання. Призупинено

бюджетне фінансування пільгових кредитів на будівництво житла для науково-педагогічного персоналу. Вкрай обмежене зарубіжне стажування у провідних освітніх центрах світу за державний кошт. Оплата праці викладачів вищих навчальних закладів залишається низькою.

Щоб детальніше визначити основні тенденції розвитку вищої освіти, доцільно провести порівняльну характеристику загальних показників діяльності вишів. В Україні існує досить розвинена та розгалужена мережа вищих навчальних закладів (рис. 2.1).

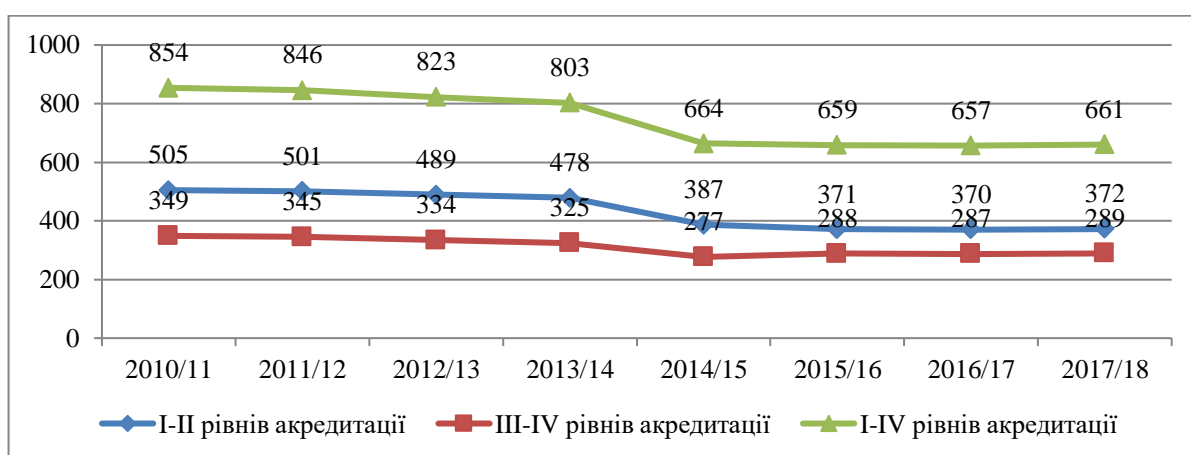

Рис. 2.1. Вищі навчальні заклади України за рівнем акредитації [29, 30]

Як бачимо, на графіку зображена виражена тенденція до зменшення кількості вишів за останні роки. Якщо в 2010/11 рр. загальна кількість вищих навчальних закладів становила 854, в тому числі I-II рівні акредитації – 505 (59,1%), а III-IV – 349 (40,9%), то в 2017/18 рр. загальна їх кількість зменшилась до 661 (на 22,6%), що обумовлено, насамперед, демографічною та економічною ситуацією в країні.

Говорячи про співвідношення питомої ваги ЗВО різних форм власності в Україні, слід зауважити, що на початку 2000-х років відбувалось зростання частки вищих навчальних закладів приватної форми власності, надалі цей показник повільно скорочується (Додаток Д). Станом на 2017/18 н. р. частка закладів вищої освіти державної та комунальної форми власності становить 80,6 %, приватної – 19,4 %.

Протягом останніх років триває тенденція зниження кількості студентів вишів, що пояснюється як демографічними проблемами (стрімке зниження кількості молоді, що народилася у першій половині 90-х років), так і недостатністю фінансових ресурсів внаслідок загострення фінансово-економічної кризи та щорічним зростанням кількості українських студентів, що навчаються за кордоном (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Чисельність студентів ЗВО за джерелами фінансування їх навчання [29, 30]

Показники	ВНЗ III-IV рівнів акредитації			
	2014/ 2015	2015/ 2016	2016/ 2017	2017/ 2018
Всього студентів, тис. осіб	1438,0	1375,2	1369,4	1329,96
з них навчається за кошти:				
- державного бюджету, %	46,1	47,2	47,7	45,8
- місцевих бюджетів, %	0,8	1,1	0,9	1,0
- юридичних осіб %	0,7	0,7	0,7	0,5
- фізичних осіб, %	52,4	51,0	50,7	52,7

Тенденція неухильного зростання кількості студентів, що мала місце з другої половини 1990-х років була, насамперед, проявом переходу України до масової вищої освіти. У той же час, починаючи з 2008 року, у зв'язку з різким скороченням числа осіб відповідного віку, кількість студентів, що здобувають вищу освіту, почала зменшуватись (Додаток Ж). За прогнозом вчених зниження чисельності студентів ЗВО триватиме щонайменше до 2022 року, що підтверджується даними про кількість учнів середніх шкіл.

Більшість студентів навчаються за свої власні кошти, так економіка забезпечується кваліфікованою робочою силою, підготовленою без бюджетного фінансування, яке проводиться переважно через кошти державного бюджету, натомість частка участі місцевих бюджетів надзвичайно низька [14, с. 273].

Згідно статистичних даних в Україні навчається майже 90 % молоді у віці від 17 до 22 років, у той час як в інших країнах – 30-45% [12]. Відтак, через завелику кількість студентів вишів рівень бюджетних видатків на одного студента в Україні значно нижчий, ніж у провідних країнах світу, що пов'язано

із порівняно невисоким рівнем ВВП на душу населення в Україні, а також із жорстким обмеженням бюджетного фінансування навчальних та наукових програм. Зважаючи на це, в Україні не створено умов для формування у найближчому майбутньому провідних освітніх програм, що будуть конкурентоспроможними на світовому ринку освітніх послуг.

Актуальними проблемами у фінансуванні вищої освіти є якість освітніх послуг та обсяг студентської міграції. Протягом кількох років аналітичний центр CEDOS збирає та аналізує дані про кількість українців, які навчаються за кордоном. Динаміка кількості українських студентів у закордонних навчальних закладах представлена на рис. 2.2. За існуючими тенденціями можна прогнозувати, що кількість українців в закордонних університетах у 2017-2018 роках виявиться близько 83 тис. осіб, а це становить 8,5 % від сумарної кількості тих, хто навчається в Україні та за кордоном.

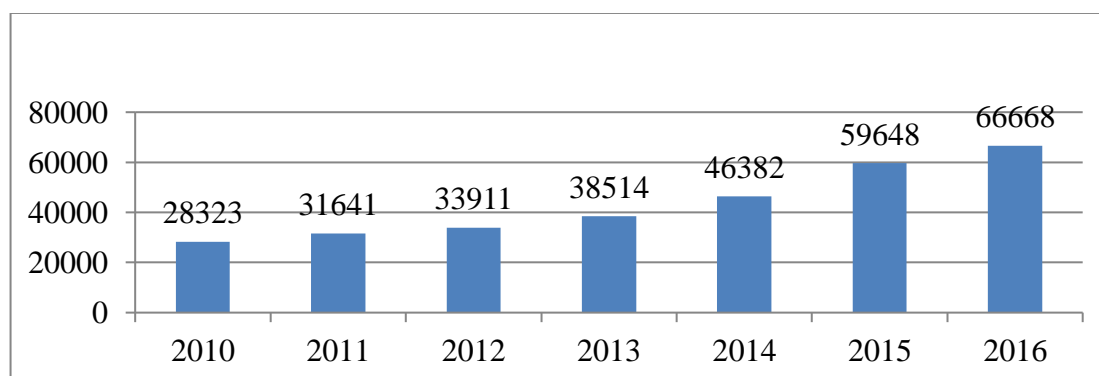

Рис. 2.2. Динаміка кількості українських студентів у закордонних університетах протягом 2010-2016 років [1]

CEDOS припускає, що більшість українських студентів, що навчаються за кордоном, мігрували саме з причини того, що віддача від освіти нижча, ніж у країні призначення. Припущення базуються на тому, що в Україні доступ до вищої освіти практично необмежений через суттєве державне замовлення і порівняно низьку вартість навчання на контрактній формі, а віддача від вищої освіти порівняно низька.

Проаналізувавши індекс глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index), розглянемо динаміку стану якості вищої освіти України на світовій арені відповідно до міжнародного рейтингу (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Рейтингові позиції України за складниками глобального індексу
конкурентоспроможності [1]

Показники	2010/ 2011	2011/ 2012	2012/ 2013	2013/ 2014	2014/ 2015	2015/ 2016	2016/ 2017
Якість системи освіти у цілому	56	62	70	79	72	54	56
Стан вищої і професійної освіти у цілому	46	51	47	43	40	34	33
Охоплення вищою освітою (%)	8	7	10	10	13	14	11
Кількість країн – учасниць дослідження	139	142	144	148	144	136	138

Хоча в останні аналізовані періоди місце України за показником якості вищої освіти й зросло в рейтинговій таблиці, проте це не змінює того, що на даний момент ми знаходимося на тій самій позиції, що і в 2010-2011 рр.

Таким чином, дослідження динаміки розвитку фінансового забезпечення у сфері вищої освіти в Україні дозволяє зробити такі висновки: сучасний стан вищої освіти характеризується, передусім, з позицій недостатності бюджетних коштів, що виділяються державою для забезпечення функціонування цієї сфери діяльності. Недостатнє фінансування вузів, дестимулююча природа чинної системи державного фінансування вищих навчальних закладів, нестача власних фінансових ресурсів негативно впливають на розвиток матеріальної бази, рівень і якість підготовки фахівців, ставлять під загрозу існування потужного вузівського освітнього і науково-дослідного потенціалу, негативно впливаючи на рівень соціально-економічного розвитку країни. Окрім того, важливим фактором погіршення розвитку системи фінансового забезпечення вищої освіти є щорічне збільшення обсягу студентської міграції, що відображає низькі рівень та якість освітніх послуг.

РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСУВАННЯ СФЕРИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

3.1. Міжнародний досвід організації системи фінансування вищої освіти

Оскільки головною місією для України є процес розвитку країни в напрямку євроінтеграції, неможливо обійтися без дослідження організації системи фінансування вищої освіти в зарубіжних країнах, адже саме їх практичний досвід у реформуванні освіти може слугувати для нашої держави прикладом підвищення ефективності використання наявних ресурсів, а отже, й покращення фінансово-економічної ситуації.

Варто зазначити, що фінансування освіти державою залишається основним і пріоритетним джерелом у більшості країн світу. Використання державної моделі фінансування вищої освіти притаманне більшості країн Західної Європи (Німеччина, Австрія, Норвегія, Данія, Франція, Швеція, Фінляндія), хоча в кожній країні є свої особливості при використанні державного фінансування. В рамках даної моделі вищі навчальні заклади, підписавши угоду з відповідним державним органом, зобов'язуються готувати необхідних з суспільної точки зору фахівців за заздалегідь встановленими узгодженими цінами. Однак в цьому випадку відповідність планованої підготовки кадрів реальним потребам ринку праці визначається ступенем точності відповідних прогнозних оцінок держави [24, с. 236].

В Норвегії держава «купує» освітні послуги у вищих навчальних закладів. Дана система фінансування вищої освіти в більшій мірі орієнтована на ринок. Вищі навчальні заклади беруть участь в конкурсах на отримання замовлення держави на підготовку фахівців. Відмінність від попередньої моделі полягає тільки в конкурсному порядку розподілу державних завдань і можливості скоротити витрати держави на освіту [25, с. 52].

В Швеції державне фінансування вищих навчальних залежить від результатів їх роботи. Обсяг фінансування визначається такими показниками діяльності вузу, як чисельність випускників, чисельність студентів, прийнятих на перший курс, результати контролю знань студентів, складність курсів, що викладаються тощо. Такий вид фінансування дозволяє уникнути неефективної роботи вищих навчальних закладів і отримати високі результати на одиницю ресурсу [3, с. 195].

Окремі макроекономічні показники соціально-економічного розвитку деяких країн світу, вищі навчальні заклади яких фінансуються за цією моделлю, наведено у табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Залежність видів фінансування від макроекономічних показників
соціально-економічного розвитку країн за 2016 рік [39]

Країна	Населення	Розмір ВВП (млн. дол. США) (номинал)	Розмір ВВП (дол. США) на душу насе- лення	Державні витрати на освіту як % від ВВП	Державні витрати на 1 студента (дол. США)
Макропоказники соціально-економічного розвитку країн, ВНЗ яких фінансуються за рахунок державних коштів					
Норвегія	5258317	370449	69249	7,55	13811,01
Німеччина	82800000	3466639	48111	4,81	6872,53
Франція	67013000	2463222	42314	5,46	6590,46
Швеція	10053200	511397	49836	7,55	14280,05
Макропоказники соціально-економічного розвитку країн, ВНЗ яких фінансуються за рахунок недержавних коштів					
Австралія	24458800	1258978	48899	5,32	5948,92
Південна Корея	51446201	1411246	37740	5,25	7289,88
США	324973000	18569100	57436	4,99	6522,3
Японія	126790000	4938644	41275	3,47	3047,7
Макропоказники соціально-економічного розвитку країн, в яких використовується змішане фінансування					
Велико- Британія	65110000	2629188	42481	5,54	4120,21
Іспанія	46812000	1232597	36416	4,28	4076,34
Італія	60599936	1850735	36833	4,08	5396,7
Канада	36539100	1529224	46437	5,27	-

Аналізуючи дані таблиці 3.1, можна зазначити, що державне фінансування мають найбільш розвинені країни, з високим рівнем ВВП на душу населення та високим рівнем державних витрат на освіту в складі ВВП.

Окрім фінансування вищої освіти з державного бюджету існує також й фінансування виключно за недержавні кошти. Ця модель відкрита для приватизації системи вищої освіти в державі. Прихильники цієї моделі відстоюють скорочення витрат на вищу освіту з боку держави і передачу вищої освіти під владу ринкових сил [26, с. 64].

Використання такого типу фінансування освіти є найпопулярнішим у США, Японії, Австралії, Новій Зеландії, Південній Кореї. Причому у таких країнах, як США та Японія державні витрати на освіту складають менше 5 % ВВП. Утім саме університети США, Австралії та Японії за рівнем підготовки студентів, рівнем викладання, теоретичними та практичними розробками, інноваціями очолюють рейтинги найкращих університетів світу за останнє десятиріччя [3, с. 197].

Американський медіаексперт та викладач Школи журналістики УКУ Марк Діллен зазначає, що у США взагалі немає того, що в Україні називають «державне замовлення» у вищій освіті. Більшість вишів підтримує влада штату. Проте університети самі розраховують, скільки грошей вони можуть отримати від штату, скільки їм потрібно буде отримати від контрактів зі студентами, скільки від співпраці з випускниками, а скільки – від комерційної діяльності. А кошти від федерального уряду виділяють переважно на наукові дослідження [2].

Існує також ще третя модель фінансування освіти вишів – змішане фінансування у різних пропорціях. Будучи спрямованою на часткове використання ринкових відносин у сфері вищої освіти, така модель припускає поступове скорочення державного фінансування з одночасним збільшенням частки приватного фінансування.

На сьогодні таку модель фінансування сектору вищої освіти застосовують Канада та низка держав Західної Європи (Великобританія, Іспанія, Італія). У цій

системі фінансування використовуються державні зобов'язання, що передаються у вигляді купонів або сертифікатів безпосереднім споживачам освітніх послуг. Єдине істотне обмеження для того, хто навчається - термін дії виданого ваучера. Як і в інших моделях фінансування вищої освіти, фінансування на основі ваучерів може бути доповнено доплатою з боку студента [25, с. 53].

У Польщі система фінансування вищої освіти також базується на засадах використання різних фінансових джерел та забезпечення достатньої фінансової автономії як недержавних, так і державних ВНЗ. Польща більшою мірою реалізує англосаксонський підхід до фінансування вищої освіти, проте, слід визначити, що в Польщі існують й соціальні стипендії та мотиваційні стипендії для успішних й талановитих студентів [13, с. 149].

Окрім цього, у Великобританії наявна така форма фінансування вищої освіти як гранд, і, в основному, залежить від показників чисельності студентів, трудомісткості та матеріаломісткості їх навчання, а також надається із урахуванням визначених урядом пріоритетів розвитку освіти [27].

Значні фінансові ресурси спрямовуються на підтримку обдарованої молоді через пільгове кредитування, стипендії тощо. Таке ставлення до підтримки вищої освіти, у т. ч. через кредитний механізм, пояснюється дотриманням концепції розвитку економіки знань – економіки інноваційного типу, яка не можлива без відповідного кадрового забезпечення висококваліфікованими фахівцями.

Так, кредитування здобуття освіти в США має дві форми: приватні кредити та федеральні. Приватні – це, як правило, звичайні споживчі кредити, які мають цільовий довгостроковий характер і надаються відповідно до процедури банківської установи. За формою надання, приватні кредити у США на здобуття вищої освіти бувають прямими (позика надається безпосередньо студенту) та опосередкованими (через університет, коледж). Федеральні кредити, на відміну від приватних, надаються під гарантії уряду США. Також урядом визначається ставка за кредитами, яка пов'язана зі ставкою

рефінансування і не перевищує 8 % річних. Федеральне кредитування здійснюється через акредитовані кредитні інституції, або безпосередньо університетами [38, с. 224].

Фінансування вищої освіти у Франції здійснюється майже на 90 % із коштів державного бюджету. В окремих випадках студентам може бути видана безвідсоткова позичка з умовою погашення не пізніше, ніж через 10 років після закінчення навчання. Студенти мають право на відшкодування витрат, пов'язаних із підготовкою курсових і дипломних робіт, проходженням практики та стажування.

У Німеччині отримання вищої освіти є безкоштовним, але студенти мають оплачувати відвідування лабораторій, спортивних комплексів та бібліотеки. З огляду на такі необхідні платежі, у цій країні також широко розповсюджено державне кредитування, яке здійснюється шляхом надання безвідсоткової позики, яку студент отримує щомісячно, а після закінчення вищого навчального закладу повертає. Виплати за кредитом починаються після закінчення вищого навчального закладу, коли випускник влаштовується на роботу. Також існують різні пільги (оплата половини суми позики, подовження терміну кредитування). Термін кредитування у середньому становить 10 років. У Швеції також система вищої освіти є безкоштовною, але студент має доступ до кредитування з метою покриття витрат на проживання [17, с. 30].

Дослідивши основні форми фінансування вищої освіти, можна зробити висновок, що вищим навчальним закладам України більшою мірою підходить форма державного фінансування, заснована на результатах їх роботи, а також форма фінансування, що здійснюється безпосередніми споживачами освітніх послуг.

У такій важливій сфері, як освітні послуги, установам необхідно прагнути до розвитку, а поштовх до цього розвитку якраз і становить конкуренція. На підставі певних показників діяльності вузу кінцевий споживач повинен вибирати, чиїми послугами скористатися. А ринок на підставі все тієї ж методики – звільнятися від «зайвих» вузів, які не відповідають вимогам

сучасної економіки і суспільства в цілому, не залежно від їх статусу. Тільки в цьому випадку освітні послуги нашої країни будуть конкурувати з іншими країнами.

3.2. Шляхи покращення організації фінансування вищої освіти в Україні

Досвід розвинених країн свідчить, що сьогодні саме університети визначають пульс економіки і суспільного життя через посилення дослідницької компоненти, інкубування інновацій та трансферу технологій. Тенденція перетворення провідних університетів на інкубатор інновацій закріплює за ними випереджальну роль у швидкозмінному світі. За даними компанії Teylor&Frencis Group станом на 2017 рік обсяг глобального ринку освіти оцінювали у 4,4 трильйона доларів [34].

Зміна кон'юнктури економіки України, обсягів державного фінансування вищої освіти, демографічна ситуація в країні, суперечливі трансформації на ринку праці, низькі доходи населення, недосконалий механізм визначення обсягів державних коштів у вигляді державного замовлення все в більшій мірі призводять до розуміння необхідності термінового перегляду існуючої системи фінансування державних вищих навчальних закладів [7, с. 9].

Попри те, що Україна витрачає порівняно високу частку державного бюджету на вищу освіту, чинна модель розподілу коштів у системі призводить до їхнього розпорошення між великою кількістю вишів, викладачів та студентів. При цьому викладачі отримують неконкурентну зарплату, коштів на оновлення матеріальної бази не вистачає; зрештою, ресурсів не вистачає навіть для того, щоб на належному рівні забезпечувати якість навчання для студентів.

За чинної моделі фінансування система гарантує мінімальні видатки — на зарплату, стипендії та частково на комунальні послуги — для усіх, на інші ж видатки навчальний заклад вимушений заробляти сам, у першу чергу — з допомогою залучення студентів контрактників. Щоправда, навіть такий

заробіток є сумнівним і не сприяє розвитку, адже вартість контракту на сьогодні є нижчою (в середньому вдвічі), ніж видатки на утримання студента-бюджетника, навіть якщо не брати до уваги стипендію [10, с. 7].

Два роки поспіль державне фінансування вищих навчальних закладів на підготовку спеціалістів здійснюється за принципом: «гроші ходять за студентом». Водночас ця форма державного фінансування потребує вдосконалення, відштовхуючись від поширеного у Західній Європі принципу фінансування, базованого на результатах діяльності (performance-based funding).

Фінансування, засноване на результатах роботи, зможе бути належним чином виправдане тоді, коли сама держава прийме відповідні постанови і повністю піде від «витратного» фінансування до фінансування за результатами. Для такого фінансування необхідна розробка оптимальної уніфікованої моделі визначення ефективності та результативності діяльності ВНЗ, яка дозволить заощадити державні кошти і оптимізувати витрати на «неефективні» вузи [20, с. 293].

У 2015 р. розроблений, але досі не прийнятий, проект нової системи державного фінансування навчальних закладів, за яким пропонується впровадити такі новації:

- держава гарантує окремому вишу фінансування його освітньої діяльності з державного бюджету на поточний рік у розмірі 80 % від попереднього року. Як наслідок, державне фінансування неуспішних ВНЗ щороку знижуватиметься на 20 % від попереднього року, аж до повного його зникнення, тоді як успішні навчальні заклади одержуватимуть додаткові бюджетні кошти. ВНЗ може одержати додаткові бюджетні кошти на освітню діяльність, якщо продемонструє високі результати своєї діяльності за визначеним набором показників;

- передбачається створити і забезпечити коштами окремі фонди для капітальних та соціальних видатків ВНЗ: останніми роками держава не фінансувала капітальних видатків навчальних закладів. Передбачається

виділити кошти на стипендіальне забезпечення студентів у окремий фонд і передати його адміністрування Міністерству соціальної політики.

ВНЗ України отримують державне фінансування у формі однорічного постатейного бюджету, і саме тому їх фінансова автономія обмежена. Їм не дозволяється зберігати надлишок та немає можливості позичати гроші на фінансовому ринку. Майбутні законодавчі реформи в освіті повинні надати вишам можливість залучати додаткові надходження на фінансових ринках. Таким чином, і держава, і влада, і університети можуть визначити інноваційні шляхи диверсифікації та збільшення фінансових потоків ВНЗ [37].

Для фінансової автономії вищих навчальних закладів важливе значення має благодійне фінансування, яке ставатиме ще важливішим у майбутньому. Під ним розуміють широкий спектр типів фінансування: фінанси надані приватними особами; надходження отримані від благодійних організацій (фондів), зазвичай спрямованих на досягнення визначених цілей і, нарешті, надходження, отримані від благодійних фондів, що фінансують наукові дослідження [8, с. 112].

Явище ендавменту є достатньо поширеним у розвинених країнах Західної Європи та Північної Америки і мало відомим в Україні. Ендавмент полягає в наданні вищим навчальним закладам додаткових коштів з метою забезпечення їхньої фінансової стабільності. Ендавмент університету, незалежно від форми власності – це загальний безстроковий фонд, який складається переважно з донорських благодійних внесків та цінних паперів, прибуток від яких розподіляється і використовується університетом згідно з його академічними потребами [16, с. 185].

Надання стипендій для абітурієнтів із малозабезпечених сімей, спонсорування досліджень і інновацій, додаткові видатки на охорону здоров'я, публічні послуги та спортивні заходи – це лише неповний список напрямків використання прибутків, згенерованих ендавмент-фондами [33, с. 1].

Основну частину внесків ендавмент-фондів університетів складають одноразові пожертви великої суми грошей від осіб або корпорацій, але шляхи

залучення коштів значно різняться залежно від форми власності, розміру фонду тощо. Більшість коштів надходить завдяки іміджу, репутації та бізнес-стосункам навчального закладу, що розвивалися протягом десятиріч.

Незалежно від розмірів ендавменту існують декілька можливостей для донорів допомогти університету: благодійник може створити окремий іменний фонд з метою фінансування певного напрямку, програми чи стипендії або внести кошти на рахунок у загальний фонд закладу. За будь-яких обставин він може встановлювати певні обмеження для використання коштів, які університет зобов'язаний виконати.

Результати діяльності університетських ендавментів знаходяться під постійною увагою інвесторів, державних контролюючих органів та суспільства в цілому, отже, для забезпечення довіри до таких фондів необхідна повна прозорість фінансової діяльності.

Ендавмент-фонди в Україні, як додаткове джерело фінансування академічної діяльності, знаходяться на початковому етапі розвитку. На сьогодні тільки при двох українських ВНЗ створені благодійницькі цільові фонди – при Інституті міжнародних відносин Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, який складає 245 288 грн., та при Університеті банківської справи Національного банку.

Створення дієвого механізму державно-приватного партнерства в сфері освіти та науки дозволить університетам залучати приватні інвестиції в наукові розробки, створювати університетські стартапи на паритетних з бізнесом умовах, спільно комерціалізувати результати інноваційної діяльності, а також стимулювати розвиток системи дуальної форми освіти за рахунок залучення інвестицій бізнесу в матеріально-технічну базу університетів, спільної розробки навчальних програм та подальшого працевлаштування випускників [5, с. 76].

Таким чином, для покращення фінансового забезпечення вищих навчальних закладів можуть бути використані наступні форми фінансування: пряме бюджетне фінансування на покриття витрат; пряме бюджетне фінансування за програмно-цільовим методом (орієнтоване на досягнення

результату); бюджетне фінансування з використанням державних зобов'язань (освітніх ваучерів, особливо для талановитих дітей); освітнє кредитування; освітні заощадження; грантове кредитування; отримання плати за навчання від споживачів освітніх послуг; корпоративне фінансування (коштом корпорацій або майбутніх роботодавців). Реалізація запропонованих заходів має сприяти розширенню самостійності та економічної автономії вищих навчальних закладів.

Підсумовуючи проведені дослідження, можна зробити висновки, що можливими шляхами розв'язання існуючих проблем в галузі фінансування вищої освіти є: вивчення та імплементація передового світового досвіду щодо фінансування освіти; впровадження різноманітних форм співфінансування ВНЗ державою та бізнесом; вдосконалення інституційно-правового поля з метою подальшого розвитку меценатства, спонсорства; розробка та впровадження дієвого механізму кредитування вищої освіти; стимулювання науково-дослідної та інноваційної діяльності ВНЗ тощо. Вивчення різноманітних аспектів фінансування державних ВНЗ вимагають подальшого розвитку, і в першу чергу – дослідження основних показників, які визначають сучасний стан ВНЗ України, а також ключових тенденцій їх діяльності.

ВИСНОВКИ

Прийняття Україною рішення рухатись у напрямі сучасних економічних та соціальних зрушень, перехід до інноваційного типу економіки здійснює неабиякий тиск на сферу вищої освіти, вимагаючи від неї концентрації всіх можливих зусиль напрямі підвищення ефективності своєї діяльності.

В першому розділі роботи було проаналізовано теоретичні питання дослідження фінансового забезпечення вищої освіти, які наразі дозволяють зробити узагальнюючий висновок про те, що ефективний розвиток вищої освіти в Україні вимагає вдосконалення механізмів державного фінансування вищих навчальних закладів із зміцненням реальної автономії університетів, а недостатній обсяг фінансування вищої освіти з боку держави зумовлює пошук альтернативних джерел їх фінансування.

В другому розділі було проведено аналіз динаміки бюджетних асигнувань на вищу освіту в Україні, внаслідок чого був спостережений розбалансований механізм державної політики в напрямі спрямування та використання державних коштів, що є головною причиною позбавлення прозорості фінансового забезпечення. Така ситуація не відповідає принципам та перспективам Болонського процесу, який передбачає на меті трансформацію фінансування освіти вищів України відповідно до європейських стандартів.

В третьому розділі з метою визначення шляхів покращення фінансового забезпечення вищої освіти та стабілізації загальних умов існування ВНЗ було проведено дослідження, в ході якого було визначено основні причини неефективності державного фінансування вищої освіти і запропоновані шляхи подолання вказаних проблем. Вивчення різноманітних аспектів фінансування державних ВНЗ вимагають подальшого розвитку, і в першу чергу – дослідження основних показників, які визначають сучасний стан ВНЗ України, а також ключових тенденцій їх діяльності.

Окрім того, багатоканальна система фінансування може бути вдосконалена і за рахунок використання прогресивного зарубіжного досвіду. Як показав проведений нами аналіз, за кордоном важливим джерелом фінансування вищої школи є місцеві бюджети. В Україні законодавчо закріплено, що державне фінансування вузів здійснюється з державного бюджету. Бюджети інших рівнів в даний час можуть надавати вузам фінансову підтримку при наявності вільних фінансових коштів. Тому для посилення значення місцевого фінансування необхідна зміна законодавчої бази та забезпечення фінансовими ресурсами місцевих органів державної влади.

Інша проблема полягає в тому, що в нашій країні залишаються нерозвиненими різні фонди підтримки освіти, нечисленні вітчизняні гранти, науково-дослідні програми, від участі в яких вуз реально зможе отримати помітну фінансову підтримку. Більший оптимізм вселяють закордонні програми, від участі в яких сьогодні в основному вузи отримують фінансові вкладення в частині доходів від науково-дослідницької діяльності.

Отже, формування та забезпечення реалізації реформ у ВНЗ, забезпечення України висококваліфікованими кадрами, затребуваними на ринку праці, збільшення попиту на освітні послуги та приведення освітніх стандартів до стандартів розвинених країн, в т. ч. ЄС, вимагає розроблення ефективного механізму фінансування освіти в Україні. Негайний розгляд проблем фінансування освіти та розроблення заходів щодо їх вирішення дасть змогу Україні найближчим часом гармонізуватись із освітнім європейським простором, підвищити конкурентоспроможність української вищої освіти та стати «повноправним» учасником Болонського процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітичний центр CEDOS. URL: <https://cedos.org.ua/uk/research> (дата звернення: 25.12.18).
2. Аргірова Г., Горбань Д., Чупринська А., Кіптенко Т. У тенетах держзамовлення: Як ефективно використовувати мільярди гривень на вищу освіту. URL: https://zaxid.net/statti_tag50974 (дата звернення: 25.12.18).
3. Бабічев А. В. Функції державних органів управління освітою. Зарубіжний досвід із питань управління змінами в системі вищої освіти. *Теорія та практика державного управління*. Харків : Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2017. Вип. 2 (57). С. 192–200.
4. Боголіб Т. М. Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки в трансформаційний період : монографія. Київ : Міленіум, 2006. 506 с.
5. Боголіб Т. М. Фінансування вищої освіти України: проблеми і перспективи їх вирішення. *American Scientific Journal*. 2017. № 1 (9). С. 70–78.
6. Буличева Н. А., Пивовар Ю. І. Сучасні правові та організаційні проблеми фінансування вищої освіти в Україні. *Держава і право*. 2009. Вип. 44. С. 411–416. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/10196> (дата звернення: 25.12.18).
7. Варналій З. С. Фінансове забезпечення вищих навчальних закладів України – справа державна. *Економічний вісник університету*. 2018. Вип. № 36 (1). С. 9–17.
8. Варналій З. С., Красільник О. В., Хмелевська Л. П. Фінансування державних вищих навчальних закладів України : монографія. Київ : Знання України, 2017. 231 с.
9. Вахович І. М., Волинчук Ю. В. Фінансове забезпечення вищої освіти: методологія та механізм реалізації в умовах формування соціально орієнтованої ринкової економіки : монографія. Луцьк : РВВ ЛНТУ, 2010. 286 с.

10. Вища освіта в Україні: порядок денний для реформ / за заг. ред. Є. Б. Ніколаєва. Київ: Представництво Фонду Конрада Аденауера в Україні, 2017. 61 с.

11. Данілов О. Д., Серебрянський Д. М. Фінанси у запитаннях та відповідях : навч. посіб. Вид. 2-ге, перероб. та допов. Київ : КНТ, 2008. 528 с.

12. Державна служба статистики України. Статистична інформація. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/osv_rik/osv_u/vuz_u.html (дата звернення: 25.12.18).

13. Дубровіна Н. А., Дубровіна В. А. Фінансування вищих навчальних закладів у Польщі. *Бізнес Інформ*. 2012. № 6. С. 148–151.

14. Економічні аспекти проблем розвитку вищої освіти в Україні : монографія / за ред. І. М. Грищенка. Хмельницький : ХНУ, 2010. 478 с.

15. Євменькова К. М. Фінансування послуг вищої освіти в країнах Заходу. *Наука молода*. 2008. № 9. С. 88–90.

16. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л., Смовженко Т. С. Фінансовий словник : 4-те вид. Київ : Знання, КОО ; Львів : банківський ін-т НБУ, 2002. 476 с.

17. Затонацька Т. Г. Кредитний механізм фінансування здобуття вищої освіти в Україні. *Наука молода. Економіка*. 2018. № 2 (197). С. 19–23.

18. Каленюк І. С. Економіка освіти: навч. посіб. Київ : Знання, 2003. 316 с.

19. Каленюк І. С. Проблеми удосконалення фінансово-економічного управління системою освіти. *Вісник Київського Національного університету технологій та дизайну*. 2013. № 5. С.172–178.

20. Касич А. О. Управління якістю освітньої діяльності ВНЗ на засадах стратегічного підходу. *Сучасні детермінанти розвитку бізнес-процесів в Україні* : матеріали наук. практ. інтернет-конф., м. Київ, 24 трав. 2017 р. Київ, 2017. С. 293–295. URL:

https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/7170/1/20170524_Determinant_P293-295.pdf (дата звернення: 25.12.18).

21. Касич А. О., Циган В. А. Особливості фінансування вищої освіти в Україні та інших країнах світу. *Ефективна економіка*. 2013. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2587> (дата звернення 25.12.18).

22. Ковалюк О. М. Методологічні основи фінансового механізму. *Фінанси України*. 2003. № 4. С. 51–59.

23. Красільник О. В. Проблеми та перспективи фінансування вищих навчальних закладів України. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Економіка*. 2015. № 2 (167). С. 110–117.

24. Кузьмина Н. Г. Зарубежный опыт финансирования образования в условиях возрастания автономии вузов. *Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 3 : Экономика. Экология*. 2008. № 2. С. 233–238.

25. Кулакова М. Н. Международные модели финансирования вузов и их применение для вузов в период реформирования системы высшего образования. *Территория новых возможностей. Вестник Владивостокского гос. ун-та экономики и сервиса*. 2011. № 1 (10). С. 67.

26. Кучеренко Д. Г., Мартинюк О. В. Стратегії розвитку освітніх систем країн світу : монографія. Київ : ІПК ДСЗУ, 2011. 312 с.

27. Малік Є. О. Фінансування вищої освіти: сучасні тенденції та зарубіжний досвід. *Ефективна економіка*. 2014, № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3259> (дата звернення: 25.12.18).

28. Освіта в Україні: Базові індикатори. Інформаційно-статистичний бюлетень результатів діяльності галузі освіти у 2017/2018 н. р. : стат. бюлетень. Київ : ДНУ ІОА, 2018. 209 с. URL: <https://base.kristti.com.ua/?p=7325> (дата звернення: 25.12.18).

29. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2015/16 навчального року : стат. бюлетень. *Державна служба статистики України*. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/15/Arch_vnz_bl.htm (дата звернення: 25.12.18).

30. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2016/17 навчального року : стат. бюлетень. *Державна служба статистики України*. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publosvita_u.htm (дата звернення: 25.12.18).

31. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Голос України*. 2017. 27 верес. (№ 178-179). С. 10–22.

32. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення: 28.09.2017. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 25.12.18).

33. Рябков К, Покідіна В. Ендавмент у вищій школі: світова практика і українське сьогодні. URL: http://cost.ua/files/endowment_report_2015-11-20-final.pdf (дата звернення: 25.12.18).

34. Скиба М. Майбутнє університетів: до чого готуватися українським вишам. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2018/12/5/234458> (дата звернення: 25.12.18).

35. Тимошенко О. В. Особливості реалізації фінансового механізму системи вищої освіти України. *Економічний вісник НГУ*. 2009. № 1. С. 123–130.

36. Тимошенко О. В., Федорова В. А. Фінансові аспекти конкурентоспроможності вищої освіти в Україні : монографія. Дніпропетровськ : Пороги, 2008. 390 с.

37. Шаров О. І. Перспективи фінансової автономії університетів України. *Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 23 листоп. 2016 р., Київ. URL: <http://ihed.org.ua/ua/resursy/konferentsiia.html> (дата звернення: 25.12.18).

38. Шевченко Л. С. Фінансування вищої освіти: диверсифікація джерел. *Теорія і практика правознавства*. 2013. Вип. 2. С. 222–233.

39. Expenditure on education as % of GDP (from government sources). URL: <http://data.uis.unesco.org/?queryid=181#> (дата звернення: 25.12.18).

40. Human Development Statistical Tables URL: <http://hdr.undp.org/en/data> (дата звернення: 25.12.18).

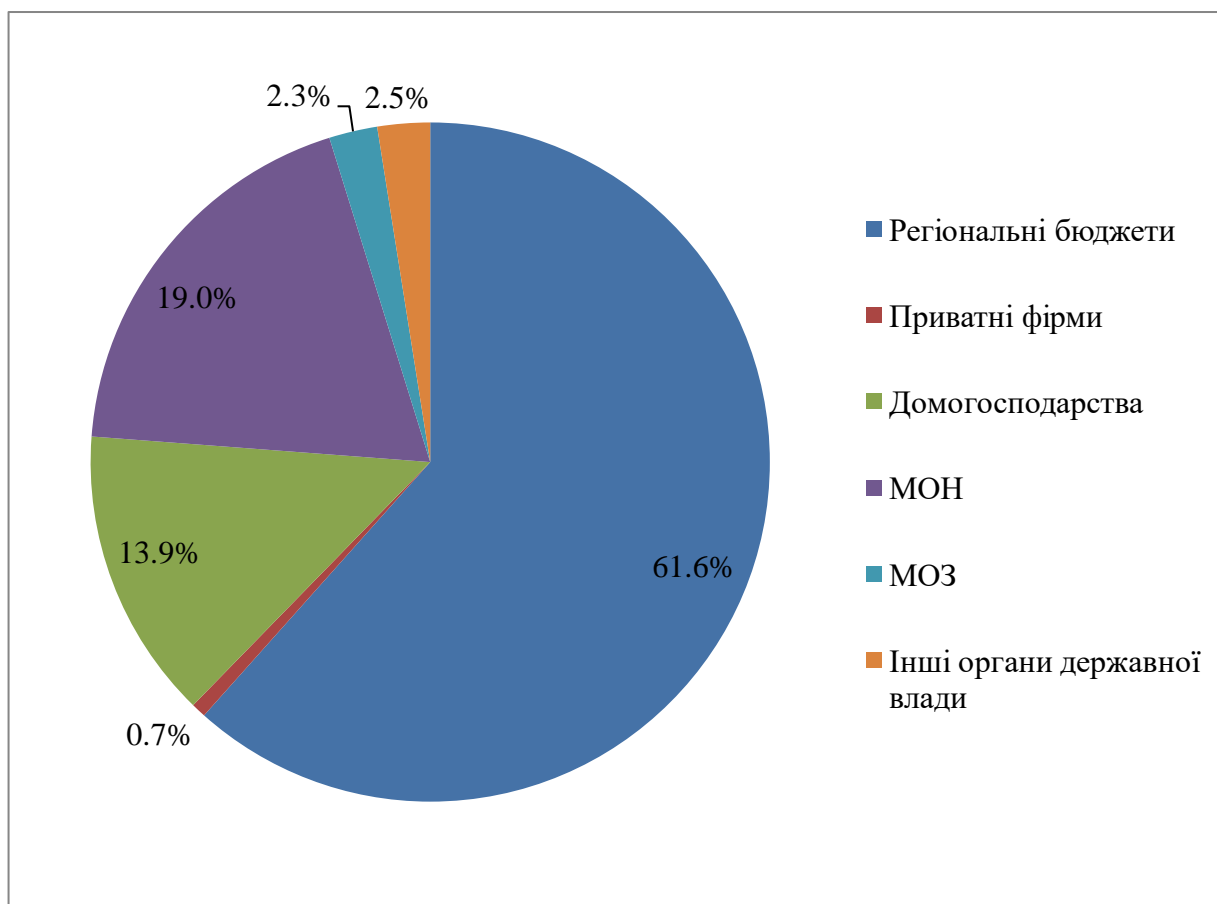
ДОДАТКИ

Додаток А

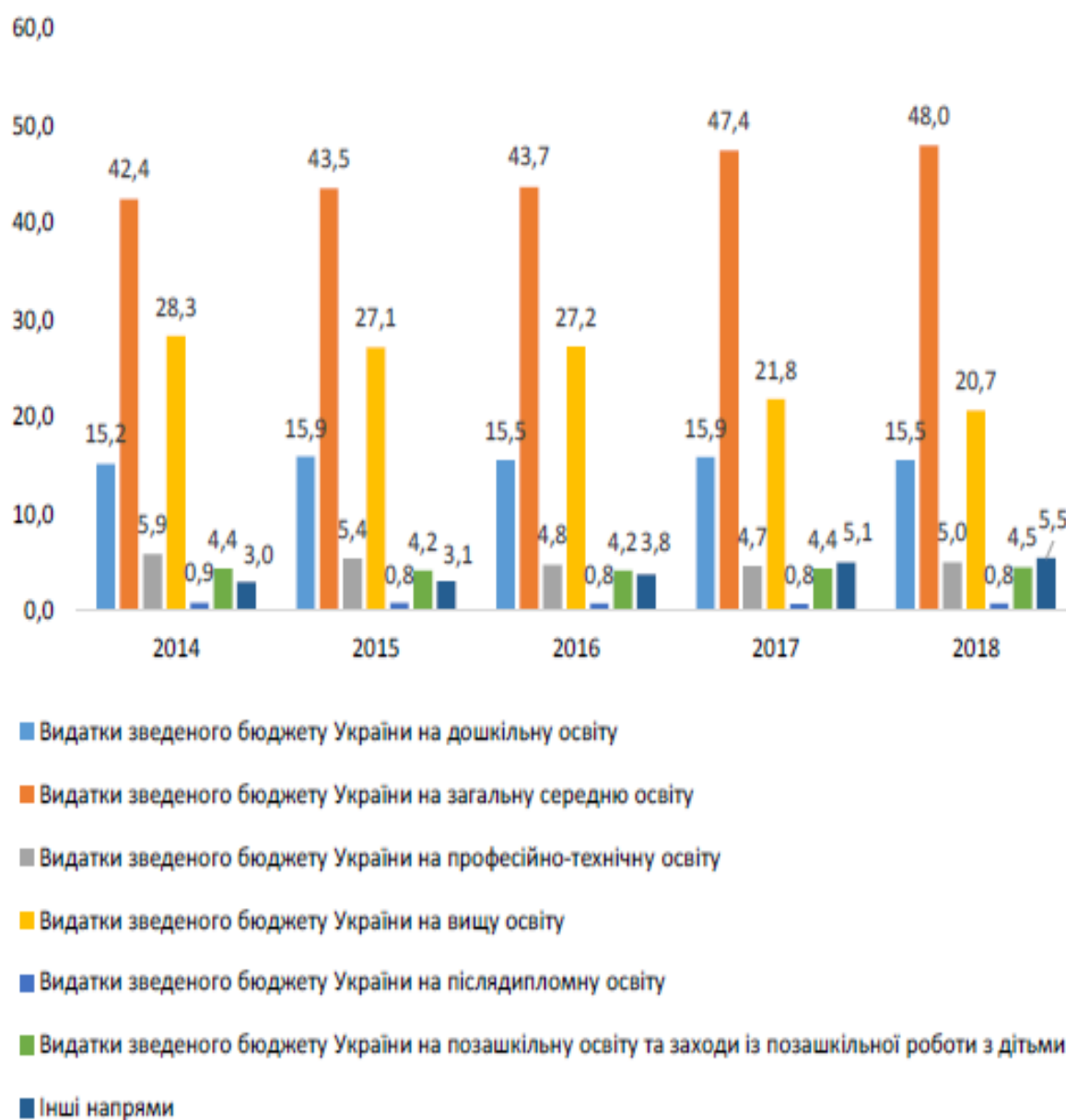
Видатки зведеного бюджету України на освіту у 2000-2017 роках [28]

Показники	Загальні видатки зведеного бюджету, млн. грн.	Видатки у % до		Видатки на окремі підгалузі у % до видатків на галузь
		загальних видатків	ВВП	
1	2	3	4	5
2000 р.				
На освіту, всього	7085,5	14,7	4,2	100,0
у тому числі на дошкільну	789,	1,6	0,5	11,1
загальну середню	2564,6	5,3	1,5	36,2
професійну	429,1	0,9	0,3	6,1
вищу	2285,5	4,7	1,3	32,3
2005 р.				
На освіту, всього	26801,8	18,1	6,1	100,0
у тому числі на дошкільну	2940,7	2,0	0,7	11,0
загальну середню	11158,8	7,4	2,5	41,6
професійну	1749,9	1,1	0,4	6,5
вищу	7934,1	5,7	1,8	29,6
2010 р.				
На освіту, всього	79836,0	21,1	7,4	100,0
у тому числі на дошкільну	10238,3	2,7	0,9	12,8
загальну середню	32852,4	8,7	3,0	41,2
професійну	5106,2	1,4	0,5	6,4
вищу	24998,4	6,6	2,3	31,3
2015 р.				
На освіту, всього	114193,5	16,8	5,8	100,0
у тому числі на дошкільну	18142,2	2,7	0,9	15,9
загальну середню	49668,3	7,3	2,5	43,5
професійну	6171,2	0,9	0,3	5,4
вищу	30981,8	4,6	1,6	27,1
2016 р.				
На освіту, всього	129437,7	15,5	5,4	100,0
у тому числі на дошкільну	20115,5	2,4	0,8	15,5
загальну середню	56532,0	6,8	2,4	43,7
професійну	6182,3	0,7	0,3	4,8
вищу	35233,6	4,2	1,5	27,2
2017 р.				
На освіту, всього	177755,7	16,8	-	100
у тому числі на дошкільну	28207,2	2,7	-	15,9
загальну середню	84346,3	8,0	-	47,5
професійну	8278,9	0,8	-	4,7
вищу	38681,1	3,7	-	21,8

Структура загальних витрат на освіту за фінансуючими організаціями в Україні в 2016 р., %.

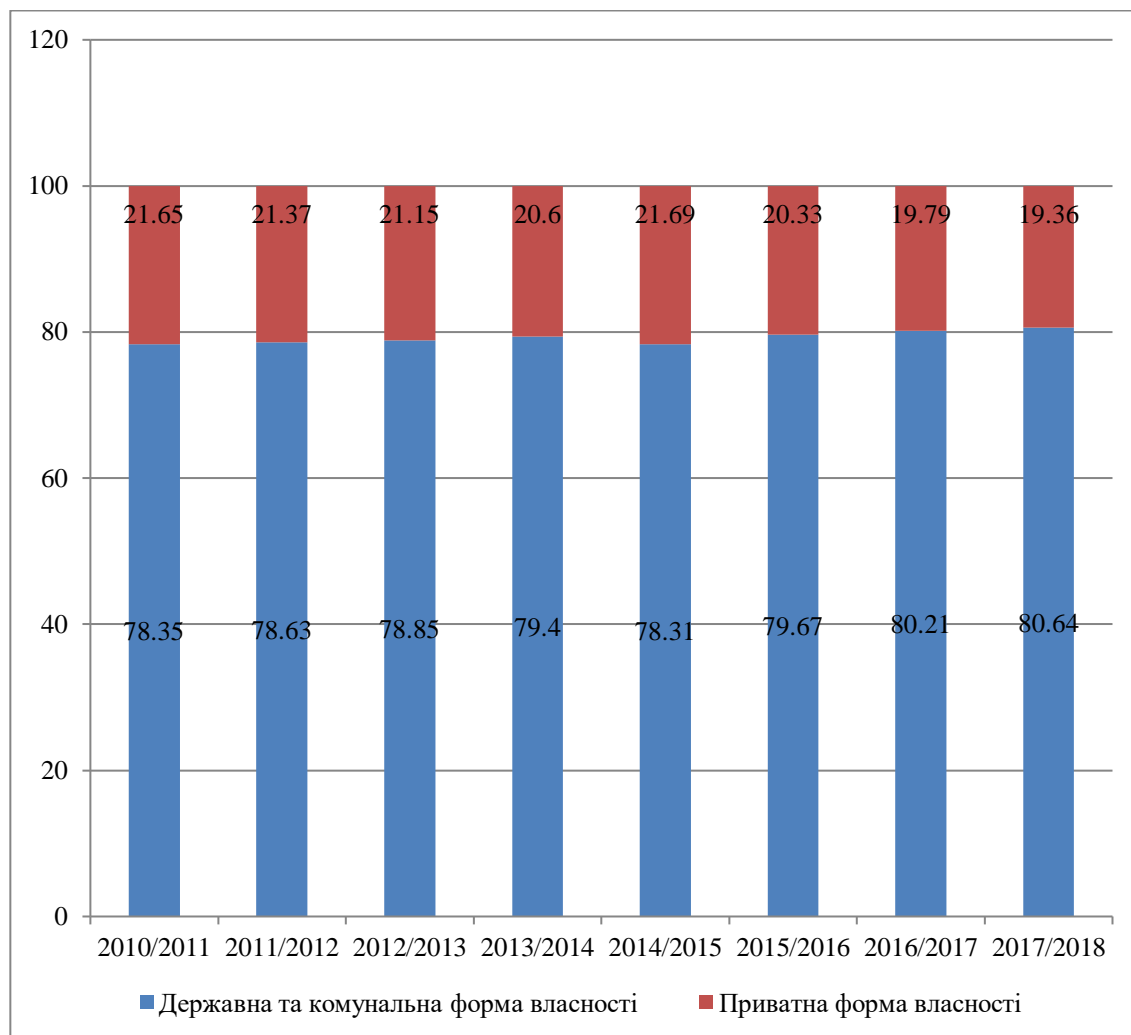

Видатки зведеного бюджету України за рівнями освіти у 2014-2018 рр., % від видатків зведеного бюджету України на освіту* [12]

* Значення видатків ЗБУ за рівнями освіти у 2018 р. є планом на 2018 рік з урахуванням унесених змін за січень-квітень 2018 р.

Співвідношення кількості вищих навчальних закладів залежно від форм власності [29, 30]

Динаміка кількості студентів, аспірантів та докторантів у ВНЗ України [29]

Роки	Кількість студентів у ВНЗ закладах, тис. осіб		Прийнято студентів, тис. осіб		Випущено фахівців, тис. осіб		Кількість аспірантів	Кількість докторантів
	I-II рівнів акредитації	III-IV рівнів акредитації	I-II рівнів акредитації	III-IV рівнів акредитації	I-II рівнів акредитації	III-IV рівнів акредитації		
2010/11	361,5	2129,8	361,5	2129,8	96,7	529,8	34192	1631
2011/12	356,8	1954,8	356,8	1954,8	92,2	520,7	33640	1814
2012/13	345,2	1824,9	345,2	1824,9	91,2	485,1	31482	1831
2013/14	329	1723,7	329	1723,7	79,1	405,4	27622	1759
2014/15	251,3	1438	251,3	1438	73,4	374	28487	1821
2015/16	230,1	1375,2	230,1	1375,2	68,0	318,7	25963	1792
2016/17	217,3	1369,4	217,3	1369,4	61,2	359,9	24786	1646
2017/18	208,6	1330,0	208,6	1329,96	-	-	-	-